

УДК 331.25(477)

Христенко О.А.
кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки підприємств
Миколаївського національного аграрного університету

Латул Ю.Ю.
магістр кафедри економіки підприємств
Миколаївського національного аграрного університету

ПРОБЛЕМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ У СУЧАСНИХ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ УМОВАХ

PROBLEMS OF IMPROVEMENT OF PENSION PROVISION IN MODERN SOCIO-ECONOMIC CONDITIONS

АНОТАЦІЯ

Розглянуто актуальні проблеми реформування системи пенсійного забезпечення в Україні. Виявлено основні проблеми, що знижують результативність пенсійної реформи в Україні. Визначено перспективні напрями поліпшення пенсійного забезпечення населення. Досліджено сутність пенсійного забезпечення, пенсійної системи та її запровадження в Україні. Дано характеристику основних проблем її впровадження, які зустрічаються в публікаціях українських учених.

Ключові слова: пенсійне забезпечення, пенсія, пенсійна система, пенсійна реформа, солідарна система, накопичувальна система, пенсійний фонд.

АННОТАЦИЯ

Выявлены основные проблемы, снижающие результативность пенсионной реформы в Украине. Определены перспективные направления улучшения пенсионного обеспечения населения. Исследована сущность пенсионного обеспечения, пенсионной системы и ее внедрения в Украине. Дана характеристика основным проблемам ее внедрения, которые встречаются в публикациях украинских ученых.

Ключевые слова: пенсионное обеспечение, пенсия, пенсионная система, пенсионная реформа, солидарная система, накопительная система, пенсионный фонд.

ANNOTATION

The article deals with the actual issues of the pension system reforming in Ukraine. The main problems that reduce the impact of pension reform in Ukraine. The promising ways of improving the pension system population. The point of provision of pensions, pension system and the introduction in Ukraine is researched in this article. The article gives reference of the main problems of pension system introducing, which are founded in the publications of ukrainian scientists.

Keywords: provision of pensions, pension, pension system, pension reform, solidarity system, storage system.

Постановка проблеми. Недосконалість пенсійної системи України сьогодні є надзвичайно актуальним питанням. В умовах реформування системи пенсійного забезпечення в Україні фінансування цієї системи є одним із найгостріших питань сучасної соціальної політики. Останнім часом поняття «пенсійне забезпечення» стало предметом не тільки наукових дискусій, а навіть політичних спекуляцій.

Важке становище у сфері пенсійного забезпечення зумовлене відсутністю системного підходу до визначення розмірів щомісячних виплат, відсутністю паритету у визначенні розмірів пенсій залежно від пріоритетів країни та неможливістю переведення Пенсійного фонду

України на самоокупну діяльність. Саме ці проблеми роблять окреслену тематику цікавою і такою, що потребує вирішення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичним засадам соціальної проблематики у цілому та пенсійної зокрема присвячено наукові праці вітчизняних учених, серед яких: Л. Ткаченко, Т. Завора, Л. Городецька, Н. Нижик, В. Надрага, Н. Ткаченко, В. Глуценко, Т. Гаслі, Л. Безтелесна, В. Скуратівський [1–9].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Питання пенсійної системи в Україні продовжує залишатися актуальним, невичерпаним і потребує подальшого дослідження, адже зачіпає інтереси всіх соціальних верств (пенсіонерів, працездатного населення, молоді), стосується проблеми зайнятості та вивільнення робочих місць, реалізації державою соціальних гарантій населенню.

Отже, питання реформування системи пенсійного забезпечення в Україні залишається одним із пріоритетних, найбільш суперечливих, неоднозначних, саме тому потребує постійного та ретельного дослідження для розроблення пропозицій щодо подальшого вдосконалення та підвищення ефективності пенсійних реформ.

Мета статті полягає у представленні результатів дослідження основних проблем, які впливають на стабільний розвиток пенсійного забезпечення, та характеристиці наявного становища пенсійної системи.

Виклад основного матеріалу дослідження. У ст. 46 Конституції України закріплено право громадян на соціальний захист. Воно гарантується та забезпечується загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ та організацій, а також бюджетних та інших джерел фінансування соціального захисту населення. Пенсії, інші види соціальних виплат та допомоги, що є основним джерелом існування, мають забезпечувати рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму, встановленого законом [10].

У ст. 1 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» зазначено, що

пенсія – щомісячна пенсійна виплата в солідарній системі загальнообов'язкового пенсійного страхування, що отримує застрахована особа в разі досягнення нею передбаченого законодавством пенсійного віку чи визнання її інвалідом або отримують члени її сім'ї у визначених законодавчо випадках [11].

До ознак, притаманних пенсійному забезпеченню, слід віднести такі:

- пенсійне забезпечення здійснюється у разі досягнення пенсійного віку, настання інвалідності, втрати годувальника, вислуги років та в інших випадках, передбачених законодавством;

- надається регулярно у встановлені законом строки у грошовій формі;

- розмір забезпечення залежить від розміру заробітної плати, тривалості страхового стажу або вислуги років;

- фінансується за рахунок спеціально створених фондів (Пенсійного фонду, соціального страхування від нещасних випадків, недержавних пенсійних фондів) або Державного бюджету;

- законодавство чітко передбачає коло осіб, які мають право на пенсійне забезпечення;

- метою призначення пенсійного забезпечення є задоволення життєвих потреб особи, яка втратила основні джерела засобів до існування.

Система пенсійного забезпечення знаходиться під впливом пенсійної політики, напрями і зміст якої залежать не тільки від фінансово-економічних можливостей держави, а й від співвідношення соціальних інтересів, мотивації уряду, ідеології і політики правлячих партій та активності громадянського суспільства.

В Україні запроваджено трирівневу систему пенсійного забезпечення, хоча широкого застосування вона ще не отримала.

Перший рівень – солідарна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, що базується на засадах солідарності і субсидування та здійснення виплати пенсій і надання соціальних послуг за раху-

нок коштів Пенсійного фонду на умовах та в порядку, передбачених законом нашої держави.

Другий рівень – накопичувальна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, що базується на засадах накопичення коштів застрахованих осіб у накопичувальному фонді та здійснення фінансування витрат на оплату договорів страхування довічних пенсій і одноразових виплат на умовах та в порядку, передбачених законодавчими актами.

Третій рівень – система недержавного пенсійного забезпечення, що базується на засадах добровільної участі громадян, роботодавців та їх об'єднань у формуванні пенсійних накопичень для отримання громадянами пенсійних виплат на умовах та в порядку, передбачених законодавством про недержавне пенсійне страхування [11].

Солідарна та накопичувальна системи – це перший і другий рівні пенсійного забезпечення в Україні й становлять систему загальнообов'язкового державного пенсійного страхування.

Другий і третій рівні пенсійного забезпечення є системою накопичувального пенсійного забезпечення.

Особливості функціонування складників пенсійної системи можна розглянути в табл. 1.

Отже, як видно з таблиці, складники запропонованої пенсійної системи мають свої особливості й переваги. Наприклад, обов'язковість сплати можемо розцінювати як негативний тягар для платника, але обов'язковість виплати пенсійних сум – навпаки, тобто обов'язковість сплати дає змогу спрогнозувати кількість ресурсів в активах фінансових установ тощо.

Поряд із такими трактуваннями залишається ще безліч проблем упровадження пенсійної реформи, на які звертають увагу українські вчені. Так, В. Бідак та М. Гладченко стверджують, що «ефективність політики соціального захисту істотно обмежують такі фактори: недосконалість законодавчої і нормативно-правової бази соціального управління, ринкових відносин

Таблиця 1

Особливості функціонування складників пенсійної системи

Характеристика	Складові частини пенсійної системи		
	Обов'язкова солідарна	Обов'язкова накопичувальна	Добровільна накопичувальна
Обов'язковість сплати	обов'язкова	обов'язкова	необов'язкова
Законодавча закріпленість	так	так	ні
Нецільовий характер умовно	відсутній	відсутній	відсутній
Індивідуальна безоплатність	умовно відсутня	відсутня	відсутня
Примусовий характер	так	так	ні
Некаральний характер	так	так	ні
Право власності на пенсійні внески	державна	учасник	учасник
Ставка пенсійного внеску	фіксована	фіксована	нефіксована
Суб'єктність визначення розміру ставки пенсійного внеску	визначається актуарно	визначається державою	визначається учасником та роботодавцем

Джерело: складено за [12]

і соціально-економічних механізмів реалізації захисних прав і гарантій, відсутність однозначної оцінки соціальних наслідків управлінських рішень, а також відповідальності органів виконавчих структур за зниження рівня життя населення, нерозвиненість принципів травматизму, нерозмежованість соціально-захисних функцій між суб'єктами трудових відносин».

Дослідники пенсійної системи С. Лондар та В. Башко звертають увагу на іншу проблему, а саме: «Одним з істотних факторів, що впливають на незбалансованість солідарного рівня державного пенсійного забезпечення, є неадекватно встановлений вік виходу на пенсію» [13, с. 46]. Цей фактор повинен встановлюватися для кожної країни окремо й урахувати демографічну ситуацію, відсоток осіб, які доживають до пенсійного віку, та вік пільгових категорій тощо.

До проблем становлення недержавного пенсійного забезпечення звертаються М. Шаварина та Н. Шаманська і зазначають, що «потребують подальшого вивчення теоретичні засади розвитку фінансових відносин у даній сфері, джерела первинного накопичення коштів у недержавних пенсійних фондах, державне регулювання діяльності професійних і корпоративних пенсійних фондів» [14].

Пенсійна система відіграє велику роль у соціальному і суспільно-політичному житті держави, у фінансово-бюджетній системі країни, значно впливаючи на формування і перерозподіл грошових ресурсів у регіональному і галузевому аспектах, а також на стабільність усієї фінансової системи держави.

Оскільки пенсії є основним доходом пенсіонерів, їх сутність слід вважати передбачене законом щомісячне грошове забезпечення непрацездатних у зв'язку з настанням таких пенсійних випадків, як старість, інвалідність, утрата годувальника. Вони покриваються за рахунок соціальних пенсійних фондів у розмірі, пропорційному до їх трудового стажу і заробітку, а в разі персоналізованої капіталізації – у вигляді визначених виплат, пропорційних сумах накопичених коштів.

Право на матеріальне забезпечення в старості, у разі хвороби, втрати працездатності і втрати годувальника, а також на інші види соціальних виплат і допомог гарантується Конституцією України. У ній, зокрема, зазначено, що громадяни мають право на соціальний захист, який включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках.

Це право гарантується загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ і організацій, а також бюджетних та інших джерел соціального забезпечення; створення мережі державних, комунальних, приватних закладів догляду за непрацездатними. Пенсії, інші види соціальних виплат та допо-

мог, що є основним джерелом існування, мають забезпечувати рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму, встановленого законом.

Висновки. Зважаючи на проведене дослідження, зазначимо, що у системі становлення й розвитку пенсійного забезпечення і страхування в Україні є безліч проблем, які потребують якомога швидшого вирішення. Основні проблеми, які потребують вирішення на шляху впровадження багаторівневої пенсійної системи та вдосконалення існуючого пенсійного забезпечення, такі:

1. Потребує подальшого дослідження теоретичний аспект сутності пенсійних внесків, видів пенсій, їх економічний та соціальний зміст.

2. Рівень пенсійного забезпечення має дискусійний характер, оскільки для кожної соціальної групи він встановлюється різний, хоча фізіологічні потреби у людей однакові.

3. Потребує наукового обґрунтування й державного затвердження правовий бік упровадження багаторівневої пенсійної системи.

4. Запровадження різних внесків державної політики в систему належного забезпечення дасть змогу пом'якшувати негативні наслідки формування інституту соціального захисту населення.

5. Потребують дослідження інші внутрішні проблеми Пенсійного фонду, а саме вік виходу на пенсію, система прогнозування роботи на майбутнє, забезпечення прозорості фондів та мінімізація ризиків довгострокових накопичень тощо [15].

Пенсійна система має бути зрозумілою, привабливою і справедливою. Під успішністю її функціонування доцільно розуміти надання інститутом пенсійного забезпечення високого рівня виплат пенсіонерам.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Ткаченко Л.Г. Кодифікація пенсійного законодавства: передумови та проблеми / Л.Г. Ткаченко // Тенденції розвитку науки трудового права та права соціального забезпечення: матеріали І міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 25–26 квіт. 2013 р.) ; за ред. проф. М.І. Іншина, проф. Н.М. Хуторян, доц. В.І. Щербини. – К.: Ніка-Центр, 2013. – С. 634–638.
2. Завора Т.М. Пріоритетні напрями політики соціальної безпеки щодо поліпшення стану пенсійного забезпечення в Україні / Т.М. Завора, Ю.І. Деньга // Молодий вчений. Економічні науки. – 2016. – С. 67–72.
3. Городецька Л.О. Реформування пенсійної системи в Україні / Л.О. Городецька // Фінанси України. – 2012. – № 5. – С. 12–13.
4. Нижик Н.Р. Принципи диференціації пенсійних відносин: окремі аспекти теорії пенсійного права / Н.Р. Нижик, І.О. Гуменюк // Юридичний вісник. Повітряне і космічне право. – 2015. – № 2. – С. 26–30.
5. Надрага В.І. Фінансові ризики розбудови пенсійної системи в Україні: демографічний аспект / В.І. Надрага // Фінанси України. – 2015. – № 1. – С. 79–86.
6. Ткаченко Н.В. Вектори побудови пенсійних систем у країнах Європейського Союзу / Н.В. Ткаченко // Проблеми і пер-

- спективи розвитку банківської системи України. – 2014. – Вип. 40. – С. 32–42.
7. Скуратівський В. Пенсійна система України та шляхи її реформування / В. Скуратівський // Вісник УАДУ. – 2014. – № 4. – С. 353–362.
8. Гаслі Т. Соціальна політики та соціальне забезпечення за ринкової економіки / Т. Гаслі ; пер. з англ. О. Перепада. – К. : Основи, 2015. – 237 с.
9. Безтелесна Л. Соціальна справедливість у солідарній системі пенсійного забезпечення України / Л. Безтелесна, Г. Юрчик // Україна: аспекти праці. – 2013. – № 5. – С. 21–27.
10. Конституція України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/Z960254K.html.
11. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування : Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1058-15>.
12. Коваль О.П. Економічна природа пенсійних внесків / О.П. Коваль // Проблеми системного підходу в економіці : електронне наукове фахове видання [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/e-journals/PSPE/2011_2/.
13. Лондар С.Л. Вплив фактора вікової структури населення на збалансованість пенсійної системи у довгостроковому періоді / С.Л. Лондар, В.Й. Башко // Фінанси України. – 2014. – № 10. – С. 44–59.
14. Шаварина М.П. Недержавне пенсійне забезпечення в Україні в умовах становлення ринкової економіки / М.П. Шаварина, Н.В. Шаманська // Збірник наукових праць КНТУ. Економічні науки. – 2015. – Вип. 19 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.kntu.kr.ua.
15. Боровик П. Проблеми механізму державного соціально-пенсійного забезпечення в Україні / П. Боровик, П. Бечко, І. Коваленко // Банківська справа. – 2016. – № 1. – С. 75–83.